

กระวาน สมุนไพรมากคุณค่า

อรุณรัตน์ ทองคำ

กรรมการวิชาการสมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดนครศรีธรรมราช

ต้นกระวานขึ้นเองในป่าธรรมชาติในพื้นที่ภาคใต้

เมื่อกล่าวถึง “กระวาน” ส่วนใหญ่เรามักจะรู้จักกันในรูปแบบของเป็นเครื่องเทศชนิดหนึ่งที่ใช้ในการประกอบอาหารไทยต่างๆ แกงมัสมั่นหรือแกงกะหรี่ ด้วยรสชาติที่เผ็ดร้อนและมีกลิ่นหอมอบอวลที่เป็นเอกลักษณ์บวกกับสรรพคุณทางยาในการรักษาโรค จึงทำให้กระวานกลายเป็นสมุนไพรและเครื่องเทศที่ได้รับความนิยมชมชอบใช้กันทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งหากพิจารณาถึงคุณประโยชน์ที่เราจะได้รับจากสมุนไพรชนิดนี้แล้ว ก็จะพบว่าต้นกระวานสามารถนำทุกๆ ส่วนมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้น อีกทั้งยังเป็นพืชสมุนไพรที่ปลูกง่าย ไม่ต้องดูแลรักษามาก เจริญเติบโตได้ดีในที่มีความชื้นสูง และยังสามารถปลูกเป็นพืชแซมไม้ผลหรือไม้ยืนต้นเพื่อให้ร่มเงาได้ กระวานจึงถือเป็นพืชสมุนไพรที่เป็นที่รู้จักทั่วโลก และถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างมากทั้งในสูตรอาหารและตำรับยาไทย และคนได้รู้จักกันดีในชื่อของ “หน่อหวาน” หากซื้อมาปรุงอาหารกันได้ ส่วนราคาในท้องตลาดจะขายกันประมาณ ๓ - ๔ ต้น ราคา ๑๐ บาท ไม่แพงเลยค่ะได้ทั้งรสชาติอร่อยและสรรพคุณดีๆ จากคุณค่าของสมุนไพร

หน่อกระวาน นำมาปรุงอาหาร

กระวานสามารถแบ่งได้ออกเป็น ๒ จำพวกใหญ่ๆ คือ “กระวานแท้หรือกระวานเทศ” และ “กระวานไทย” โดยหากเป็นกระวานเทศจะมีถิ่นกำเนิดในประเทศอินเดีย ส่วนกระวานไทย ก็เป็นกระวานที่ปลูกในประเทศไทย เจริญเติบโตได้ดีตามป่าเขาดิบชื้น โดยหากเป็นกระวานที่ปลูกอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี จะถือเป็นกระวานที่มีคุณภาพดีที่สุดในประเทศไทย ส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชของเราจะพบมากในบริเวณ อำเภอรัตนพิบูลย์ ลานสกา และพรหมคีรี

กระวานไทย

กระวานเทศ

ลักษณะของกระวาน

กระวานทั้ง ๒ นี้ มีลักษณะที่แตกต่างกันชัดเจนคือ ลักษณะของผลแก่

กระวานไทย ลักษณะผลกลม ออกเป็นพวงราว ๑๐ - ๒๐ ผลต่อพวง เมื่อบแห้งจะมีริ้วตามยาว ภายในแบ่งได้เป็น ๓ พู มีเมล็ดจำนวนมาก

กระวานเทศ ลักษณะผลจะเป็นรูปวงรี รูปไข่ หัวท้ายแหลมเมล็ดด้านในสีน้ำตาลอมดำ ลักษณะเป็นสามเหลี่ยม และมีกลิ่นเฉพาะตัว เป็นต้น

กระวาน จัดเป็นไม้ล้มลุก มีเหง้า สูงประมาณ ๒ เมตร กาบใบหุ้มซ้อนกันทำให้ดูคล้ายลำต้น ใบเดี่ยว แฉกยาว รูปขอบขนาน ยาว ๑๕ - ๒๕ ซม. ปลายแหลม ช่อดอกออกจากเหง้าชูขึ้นมาเหนือพื้นดิน รูปทรงกระบอก ยาว ๖ - ๑๕ ซม. ก้านช่อดอกยาว ๕-๑๕ ซม. ใบประดับสีเหลืองนวล มีขนคาย เรียงซ้อนสลับกันตลอดข้อ ในซอกใบประดับมีดอก ๑ - ๓ ดอก ปลายกลีบเลี้ยงมี ๓ หยัก กลีบดอกสีเหลือง เป็นหลอดแคบ เกสรเพศผู้ ไม่สมบูรณ์แปรสภาพเป็นกลีบขนาดใหญ่ สีขาว มีแถบสีเหลืองตรงกลาง ผลค่อนข้างกลม สีนวล มี ๓ พู ผลอ่อนมีขนและจะร่วงไปเมื่อแก่ ผลแก่จะแตก มีเมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก เมล็ดอ่อนสีขาวมีเยื่อหุ้ม เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีดำ ทั้งผลและเมล็ดมีกลิ่นหอม

ดอกกระวาน

ลักษณะผลมีสีน้ำตาล และค่อนข้างกลม ภายในผลแบ่งออกเป็น ๓ พู ผลอ่อนจะมีขนและจะร่วงไปเมื่อผลแก่ เมล็ดมีขนาดเล็ก โดยเมล็ดอ่อนจะมีสีขาวและมีเยื่อหุ้ม เมื่อแก่จัดจะเปลี่ยนเป็นสีดำ นอกจากนี้ผลและเมล็ดของกระวานยังมีกลิ่นหอมคล้ายการบูร

ตั้งแต่รากจนถึงปลายยอดของต้นกระวาน สามารถนำมาใช้ในการรักษาอาการป่วยต่างๆ ได้แทบจะทุกส่วน ซึ่งสรรพคุณที่ของกระวานมีดังนี้ค่ะ

ส่วนที่ใช้ ราก หัวและหน่อ เปลือก แก่น กระพี้ ผลแก่ที่มีอายุประมาณ ๔ - ๕ ปี ก็สามารถนำมาใช้ได้ ส่วนการเก็บเกี่ยวผลผลิตเมล็ดจะให้ผลผลิตในช่วงเดือนสิงหาคมไปจนถึงประมาณเดือนมีนาคม

สรรพคุณส่วนต่างๆ ของกระวาน

ราก แก้โลหิตเน่าเสีย ฟอกโลหิต แก้ลม เสมหะให้ปัสสาวะ รักษาโรครำมะนาด

หัวและหน่อ ขับพยาธิในเนื้อให้ออกทางผิวหนัง

เปลือก แก้ไข้ ผอมเหลือง รักษาโรคผิวหนัง แก้ไข้อันช่วงเหงา ขับเสมหะ บำรุงธาตุ แก้ไข้อันเป็นอซินโรค และอซินธาตุ

แก่น พิษร้าย รักษาโรคโลหิตเป็นพิษ

กระพี้ รักษาโรคผิวหนัง บำรุงโลหิต

ใบ แก้ลมสันนิบาต แก้สันนิบาตลูกนก ขับผายลม ขับเสมหะ แก้ไข้เพื่อลม รักษาโรครำมะนาด แก้ลม เสมหะให้ปัสสาวะ แก้ไข้เชิงซึม แก้ลม แก้จุกเสียด บำรุงกำลัง บำรุงธาตุ แก้ไข้อันช่วงเหงา

ผลแก่ รสเผ็ดร้อน กลิ่นหอม ประกอบด้วยน้ำมันหอมระเหย (Essential oil) ๕ - ๙ เปอร์เซ็นต์ มีฤทธิ์ในการขับลม (Carminative) และฤทธิ์ในการขับขี้ การเจริญของเชื้อแบคทีเรียบางชนิด ขับโลหิต บำรุงธาตุ แก้ลมในอกให้ปัสสาวะ แก้ลมเสมหะให้ปัสสาวะ แก้ลมเจริญอาหาร รักษาโรค รำมะนาด แก้ลมจุกเสียดแน่นเพื่อ แก้ลมสันนิบาต ผลแก่ของกระวานตากแห้ง ใช้เป็นเครื่องเทศ

เมล็ด แก้ธาตุพิการ อุจจาระพิการ บำรุงธาตุ

เหง้าอ่อน ใช้รับประทานเป็นผักได้ มีกลิ่นหอมและเผ็ดเล็กน้อย

วิธีและปริมาณที่ใช้

ผลกระวาน ชั้บลม แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ และแน่นจุกเสียด ใช้ผลกระวานแก่จัดประมาณ ๖ - ๑๐ ผล (๐.๖ - ๒ กรัม) ตากแห้งบดเป็นผง รับประทานครั้งละ ๑ - ๓ ช้อนชา ต้มกับน้ำ ๑ ถ้วยแก้ว เคี้ยวให้เหลือครึ่งถ้วยแก้ว ใช้รับประทานครั้งเดียว

สำคัญที่สุด คือ “ลูกกระวาน” ยังเป็นส่วนประกอบในพิกัดยาไทย คือ

- พิกัดตรีธาตุ ประกอบด้วย กระวาน ดอกจันทร์ และอบเชย มีสรรพคุณ แก้อาตุพิการ แก้มเสมหะ แก้วเวียน บำรุงดวงจิต

- พิกัดตรีทวารสา ประกอบด้วย ผลกระวาน ผลโหระพาเทศ ผลราซัด มีสรรพคุณ แก่ปิต บำรุงน้ำดี แก้ม แก่พิษตานซาง

ผลกระวาน ยังใช้ผสมยาถ่าย เช่น มะขามแขก ใบชุมเห็ดเทศ เพื่อบรรเทาอาการใช้ท้อง และกระวานยังใช้เป็นตัวยาในตำรับยาธาตุบรรจบซึ่งเป็นตำรับยาสมุนในบัญชียาหลักยาแห่งชาติอีกด้วย

การนำกระวานไปใช้ในการประกอบอาหารก็มีส่วนช่วยลดกลิ่นคาวของอาหารเสริมให้รสชาติของอาหารโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์มากยิ่งขึ้น คนไทยนิยมใช้ยอดอ่อนของกระวานมาแกง ส่วนยอด ดอก ผล หน่อที่อ่อนๆ ก็มักจะนำมาต้มหรือเผาจิ้มกินกับน้ำพริก ส่วนผลและเมล็ดแก่ของกระวานก็จะถูกนำไปตากแห้งเพื่อลดความชื้นแล้วใช้เป็นเครื่องเทศสำหรับปรุงอาหารและใช้ทำเครื่องยา นอกจากนี้กระวานยังเป็นพืชสมุนไพรที่ปลูกง่าย ไม่ต้องดูแลรักษามาก เจริญเติบโตได้ดีในที่ที่มีความชื้นสูง และยังสามารถปลูกเป็นพืชแซมไม้ผลหรือไม้ยืนต้นเพื่อให้ร่มเงาได้ กระวานจึงถือเป็นพืชสมุนไพรที่เป็นที่รู้จักทั่วโลก และถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างมากทั้งในสูตรอาหารและตำรับยาไทย

ส่วนเรื่องอันตรายของกระวาน ยังไม่มีการศึกษาใดพบว่า การใช้กระวานจะทำให้เกิดผลข้างเคียงอันไม่พึงประสงค์ แต่ก็ควรระมัดระวังในการใช้ เพราะน้ำมันหอมระเหยในกระวานก็มีสารบางชนิดที่หากสะสมในร่างกายมากเกินไปอาจจะทำให้เกิดผลเสียต่อร่างกายในระยะยาวได้

ข้อมูลจาก

สำนักงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สมใจ นครชัย, ยุวดี วงษ์กระจ่าง, ปราวณี ใจอาจ, พิสมัย ทิพย์ธนทรัพย์, ปัญญา เต็มเจริญ, พิษวิทยา ของเมล็ดกระวานไทย.วารสารสมุนไพร ๑๙๙๕:๒(๑) :๗-๑๑

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ขอขอบคุณ

สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดนครศรีธรรมราช (วัดโคกธาตุ) อาจารย์อุรา หอมอ่อน, อาจารย์สอด จารุชัย, ดร.พนรณัฐณ์ พลภักดี, อาจารย์ละออง ฤกษ์มงคล